

ISSN 1648-3251

La tutė

vaikams apie gamtą

246

2025 m. Nr. 9

Kaina 2,99 Eur

PAMATYK
PAKLAUSYK

MIŠKO KARALIUS LOKYS

Ei, jaunieji gamtos tyrinėtojai! Ar kada susimąstėte, kas yra pats didžiausias, galingiausias ir, ko gero, pats pūkučiausias gyvūnas, kurį galime sutikti Lietuvos miškuose? **Tai aš – rudasis lokys!** Tikriausiai nesitikėjote, tačiau mane kartais galite pamatyti ir Lietuvos giriose! Tiesa, tai gali nutikti tik atsitiktinai, nes esu labai atsargus.

Rudasis lokys yra vienas didžiausių sausumos plėšrūnų pasaulyje. Nors pavadinimas sako „rudasis“, kailio spalva gali būti labai įvairi – nuo šviesiai gelsvos iki beveik juodos. Lietuvoje gyvenantys lokiai dažniausiai yra tamsesnio, sodraus rudumo kailio.

O ar žinote, kad suaugę patinai gali sverti net iki 550 kilogramų, o patelės – iki 250 kilogramų?

Taigi mes – tikri sunkiaatlečiai! Nepaisant savo didžiulio svorio, esame neįtikėtinai greiti ir galime bėgti kur kas greičiau nei žmogus.

Mums tinka uogos, vaisiai ir grybai, tinka ir žolė bei augalų šaknys, tinka ir vabzdžiai bei jų lervos, tinka ir žuvis, nedideli žinduoliai ar net didesnių gyvūnų jaunikliai. Tačiau tikrai neslėpsime: labai mėgstame medų, tad jei jūsų bičių aviliai stovi kur nors miške ar pamiškėje, laukite – būtinai užsukime. Mes labai sumanūs gyvūnai ir turime puikią uoslę, kuri mums padeda rasti maisto, net jei tenka įveikti didelius atstumus.

Mes mėgstame didelius, tankius miškus ir mieliau leidžiame laiką ten, kur mažesnė tikimybė sutikti žmogų – gyvūną, kurio net mes vengiame! Didžiąją laiko praleidžiame ieškodami maisto.
Mes nesame išrankūs – mes visaėdžiai gyvūnai.

Artėjant žiemai, kai maisto rasti tampa sunkiau, mes ruošiamės ilgam ir saldžiam žiemos miegui. Tai ne šiaip sau snaudulys! Prieš užmigdami turime gerokai papildinėti, kad sukauptume pakankamai energijos atsargų. **o svarbiausia – susirasti jaukią, saugią vietą – olą, gilią duobę po išvartomis ar tankų krūmyną – ir ten įsitaisyti ilgam miegui.** Įdomiausia tai, kad miego metu mūsų širdies ritmas sulėtėja, o kūno temperatūra šiek tiek nukrinta. Miegoti mes galime net 5–7 mėnesius, nevalgydami, negerdami ir net... nesilankydami tualete!

Olos gilumoje sausio ar vasario mėnesiais miegančios meškos mamos atsiveda jauniklius.

Nors mama yra didžiulė, lokiukai gimsta visiškai maži, akli ir pliki, sveriantys vos kelis šimtus gramų.

Jie auga ir stiprėja maitinami mamos pienu, kol pavasarį, pabudus visai gamtai, išlenda į dienos šviesą pasiruošę pažinti pasaulį. Lokės yra labai rūpestingos mamos ir gina savo jauniklius nuo bet kio pavojaus. Jaunikliai lieka su mama mažiausiai dvejus metus, mokydamiesi visų išgyvenimo miške gudrybių.

Ar mes pavojingi? Nors esame laukiniai ir labai stiprūs žvėrys, visada stengiamės išvengti susitikimo su žmonėmis. **Mes tikrai nesame agresyvūs!** Tačiau jei mus kažkas netikėtai išgąsdina, nustebina (pavyzdžiui, prieina per arti) arba bando pakenkti jaunikliams, mes ginamės! Lietuvoje mes reti svečiai, nors metai iš metų mūsų vis daugėja. Tad jei lankysitės miškuose, kur mes gyvename, svarbiausia taisyklė – gerbkite mūsų erdvę ir laikykitės saugaus atstumo.

Štai tokie mes – lokiai, miško karaliai!

PAMOKOS PĖDSEKIO mokykloje

Pėdsekys

Kaip smagu rudenį miške grybauti, uogauti ar riešutauti. Tutė su Pitu taip pat išsiruošė į mišką. Gal ras tarp samanų pūpsančių baravykų ar raudonus šonus prieš saulutę kaitinančių spanguolių.

– Tute, žiūrėk, ten prie kelmelio taip gražiai raudonuoja spanguolės, – skrendančiai pelėdžiukei smagiai šūktelėjo Pitas ir nurūko rinkti vertingų miško uogų.

Tutė dar nespėjo nusileisti ant žemės, kai staiga išvydo atgal paknopstom leliantį peliuką.

– Pitai, kas tau? – išpūtė akis Tutė.

Tute... Ten... Ten...
ant kupsto...

Kas, Pitai?
Kas tave taip
išgąsdino?

Bet Pitas tik baugiai žvilgtelėjo į pelėdžiukę, kuri jau plasnojo pažiūrėti, ko peliukas šitaip pabūgo, ir pavymui jai šūktelėjo:

– Tik būk atsargi!..

O ant kelmo susirangiusi prieš saulę šildėsi... gyvatė.

– Pitai, tai paprastoji angis! – grįždama atgal suūbavo pelėdžiukė. – Gerai padarei,

kad pasitraukei nuo jos. Paprastoji angis dar vadinama marguole ir yra vienintelė mūsų šalyje gyvenanti nuodinga gyvatė. Nors ji taiki ir be reikalo, ypač žmogui, kerta labai retai, bet verčiau jos pasisaugoti.

– O peliukams ji gali įgelti? – vis dar negalėdamas atgauti amo virpėjo Pitas.
 – Gali, Pitai. Juk gyvatės dažniausiai minta pelėmis, kirstukais, varlėmis, įvairiais vabzdžiais. Gali suryti ir ant žemės perinčių paukščių jauniklius. Taigi, jei angis yra alkana, tau geriau nuo jos trauktis kuo toliau, – įspėjo peliuką Tutė.

Kodėl aš turiu trauktis, o ne ji?

Pitai, tu esi jos svečias.

– Svečias? Kodėl svečias? – sumirksėjo Pitas.

– Gyvačių namai – drėgni mišrūs miškai, miškų kirtimai, pelkėtos vietovės, viržynai ir aukštapelkės, upių ir ežerų pakrantės. O dabar mes miške, vadinasi, esame gyvatės namuose, – dėstė pelėdžiukė.

– Tikrai, Tute. O svečiuose reikia elgtis gražiai, ypač miške, – kiek lengviau atsikvėpė Pitas.

– Teisingai, Pitai. Jei tu ramiai svečiuosies miške ir gyvatės nekliudysi, ji ir toliau sau ilsėsis prieš saulutę. Bet jeigu pajus, kad artiniesi prie jos, tuomet susiries į kamuolį, šnypš ir pakėlusi galvą lauks, – iš saugaus atstumo angį stebėjo Tutė.

– Ko lauks? – Pitas sustingo ir klausiamai pažvelgė į pelėdžiukę.

– Jeigu gyvatei atrodys, kad jai gresia pavojus, kad tas, kuris artinasi, gali ant jos užminti ar ją pagauti, tada angis kirs, – staigiai mostelėjo sparneliu Tutė.

– O kuo ji gali kirsti? Ilgu dvišakiu liežuviu? – dabar Pitas jau prisiminė, kaip kažkada apie gyvates jam pasakojo mama pelė.

– Ne, Pitai, – nusišypsojo Tutė: – Gyvatės gelia ilgais tuščiaviduriais iltiniais dantimis. Jų viduje yra kanalai, kuriais teka nuodai.

– O tai kodėl jos vis kaišioja tą dvišaką liežuvį? Negi erzinas? Bet juk taip elgtis visai negražu, – nustebo peliukas.

– Liežuvis gyvatėms atstoja nosį. Jį kaišiodamos angys stengiasi užuosti grobį, nes medžioti pradeda vakarėjant ir sutemus, o jų klausa labai silpna. Šie gyvūnai neturi ausų būgnelių ir negirdi oru sklindančių garsų kaip, pavyzdžiui, žmonės. Gyvatės reaguoja į žemės paviršiaus virpesius, todėl gali pajusti žingsnius, pastebėti judančius daiktus, – Tutė skvarbiu žvilgsniu pažvelgė į prieš saulę besišildančią angį.

– Tai štai kodėl aną dieną mačiau grybautojus, kurie nešėsi lazdas ir vis priekyje jomis padaužydavo žemę. Jie šitaip baidė gyvates? – iš nuostabos Pitas net išsižiojo.
 – Tikriausiai. Pajutusios virpant žemę, angys stengiasi sprukti kuo toliau nuo tos vietos ir pasislėpti, – pritarė Pitui Tutė.
 – O kur jos slepiasi? – knietėjo sužinoti peliukui.
 – Urveliuose, po krūmais, medžių šaknimis ar staiga įsmunka į purias samanas. Lipdamas ant kelmo taip pat turi būti atidus. Pirma atidžiai jį apžiūrėk, nes kelmo kiaurymėje ar po jo šaknimis irgi gali tūnoti angis. Nekišk nosies į olas, dreves ar kitas angas medžiuose ir žemėje, būk atsargus šmirinėdamas tarp akmenų ir šakų, nes čia taip pat gali slėptis gyvatė, – mokė Tutė Pitą.

– Ačiū, Tute. Dabar žinosiu, – atsi-
 pūtė Pitas ir susimąstė: – O ką gy-
 vatės veikia žiemą? Nepamenu, kad
 jų būčiau matęs šaltuoju metų laiku.
 – Jeigu temperatūra nukrinta žemiau
 nulio, gyvatė žūsta. Dėl to žiemą jos po vie-
 ną ar nedidelėmis grupelėmis praleidžia graužikų ir kurmių urvuose. Pasislepia
 tarp supuvusių medžių šaknų ar šieno kupetose, kur visada laikosi teigiama tem-
 peratūra. Iš žiemoviečių angys išlenda kovo ar balandžio mėnesį.

O ką daryti,
 jei netyčia vėl aptik-
 siu angį ir tavęs ne-
 bus šalia?

Jeigu pa-
 matysi gyvatę,
 o ji į tavo nekreips
 dėmesio, tuomet iš
 lėto eik šalin. Bet jeigu
 ji pasuks į tavo galvą,
 jokių būdu nedaryk
 staigių judesių ir
 ramiai traukis
 atgal.

Šiltuoju metų laiku jos taip pat mėgs-
 ta tūnoti slėptuvėse: supuvusiuose
 kelmuose, žemės plyšiuose, tarpuose
 tarp akmenų, po samanomis, lapais
 ar tarp šaknų, – pasakojo Tutė.
 – Tai kodėl šita angis guli ant kupsto,
 o ne pasislėpusi? – apie gyvates Pi-
 tas norėjo žinoti viską.

– Po sėkmingos medžioklės angis slepiasi, bet kelis kartus per dieną iššliaužia prieš saulę pasišildyti. Pas-
kui vėl slepiasi. Šita, matyt, irgi neseniai prarijo kokį pelėną ar kitą stambesnę grobį ir dabar kaitinasi. Kai angies kūnas sušyla, maistas greičiau virškinamas, – žiniomis apie gyvates stebino peliuką Tutė.

O kada vėl
angis trauks į me-
džioklę?

Nesijaudink.
Po geros medžioklės
angis nesimaitina kelias
dienas ar savaitę. Kaip ir
kiti ropliai, ji net gali
ilgai badauti.

Bičiuliai jau ruošėsi eiti kitu taku ieškoti spanguolių, kai staiga Pitas išvydo dar vieną angį.

– Oi, Tute, pažiūrėk, ant žolės guli dar viena gyvatė, tik ji tuščia... – suglumo peliukas.

– Tai ne gyvatė, o jos išnara, – skardžiai nusikvatojo Tutė. – Angys keičia odą, todėl kelis kartus per metus išsineria iš jos. Kai yra daug maisto, jos auga greitai ir odą keičia dažniau. Pradedą nertis nuo galvos ir stengiasi sprautis tarp akmenų ar šakų. Sena oda užsikabina už kliuvinių ir gyvatei šliaužiant tarsi kojine nusimauna nuo kūno. Mūsų matyta angis labai gražiai spindėjo saulėje. Matyt, čia jos išnara.

Viršuj medžio ugnis dega. Kas?

Kad įmintum šią mįslę, pasižvalgyk po mišką, parką ar kaimynų sodą. Ar matai medį, kurio vaisiai liepsnoja tarsi ugnis? Tai šermukšnio subrandinti obuoliukai rudeni nusiдаžo skaisčia oranžine spalva.

Šermukšnio vaisiai smulkūs, auga skėčio pavidalo kekėmis. Sunoksta rugsėjį ir gali kabėti ant šakų iki šalnų ar net per žiemą. Tačiau dažniausiai obuoliukai nesulaukia net pirmojo sniego, nes juos nulesa paukščiai. Kodėl? Todėl, kad sparnuočiai žino, jog šermukšnio vaisiai – labai vertingi ir juose gausu vitaminų.

Ar gali įsivaizduoti, kad vitamino C šermukšniuose yra ne mažiau nei citrinose? Paragauk nors vieną obuoliuką ir kaipmat pajusi jo rūgštelę. Sakoma, kad kramtomie šermukšniai nuo dantų akmenis nušveičia, tad ir pas odontologą galima rečiau lankytis. O štai karoteno juose netgi du kartus daugiau nei morkose. Būtent karotenas ir nudažo šiuos vaisius ryškia oranžine spalva. Šermukšniuose daug ir kitų sveikatai naudingų medžiagų. Ne veltui žolininkai sako, kad juose yra pusė vaistinės. Dažniausiai šermukšnių obuoliukai džiovunami, bet labai gaudi ir iš jų virta uogienė.

Gražus šermukšnis ne tik rudenį, kai suliepsnoja jo vaisiai. Gegužės pabaigoje šis medis apsipila baltų žiedų kekėmis. Žieduose daug nektaro, tad juos gausiai lanko bitės. Šio medžio žiedai, lapai, žievė, šakelės ir pumpurai taip pat naudingi sveikatai.

Šermukšnis – mūsų šalyje auga nuo senų senovės miškuose, kirtimuose, pamiškėse. Sodinamas soduose ir parkuose. Jis priskiriamas erškėtinių šeimos obelinių pošeimiui ir yra giminingas su kriauše, obelimi, svarainiu. Šis medis auga greitai ir dažniausiai būna 8–10 metrų aukščio. Jam nebaisus nei šaltis, nei sausra. O gyvuoja šermukšnis panašiai kaip ir žmogus – 60–100 metų.

Visais laikais šį gražuolį medį žmonės mylėjo. Bet ne tik dėl jo grožio ar sveikatai naudingų savybių. Nuo žilos senovės tikėta, kad jis apsaugo nuo piktybų dvasių, užkerėjimų ir ligų. Iš šermukšnių senieji lietuviai droždavo lazdas, kurių bijodavo netgi pats velnias. Dar šermukšnis laikomas laimės simboliu. O senovės aisčiai jį siedavo su Saule. Buvo manoma, kad šis medis saugo namus nuo perkūno ir žaišo, tad jį sodindavo beveik visose sodybose.

Štai koks nepaprastas rudenį liepsnojantis šermukšnis. Tik jo obuoliukus skinkime saikingai. Palikime ir paukšteliams, žvėreliams, kad jie pasi stiprintų ir lengviau ištvertų žiemą.

Kodėl voras rezga tinklą?

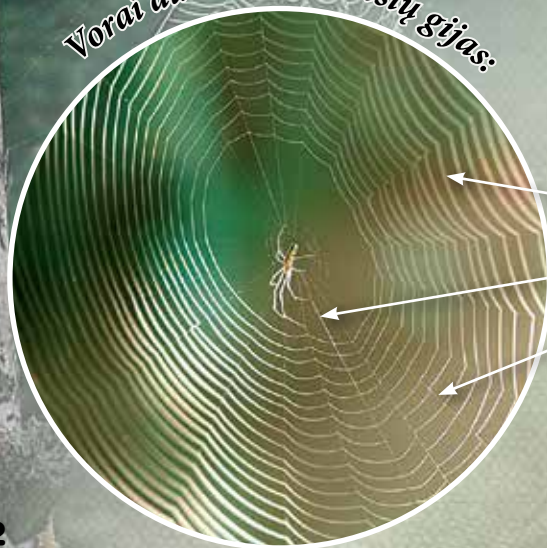
Kas ten žvilga tarsi šilkas, nusagstytas rasos karoliais? Kas tokį grožį nunėrė? Kas išdabino pievas, krūmus ir medžius dailiais mezginiais?

Tai darbštuolių vorų darbas. Tai jie rudenėjant miške ir laukuose prikabinėja šilkinų voratinklių. Tinklus vorai pina naktį, kai vėjas nurimsta ir nebejudina nei smilgų, nei šakelių. Tuomet aštuonkojai mezgėjai gali kruopščiai dirbuotis, o ankstyvą rytą jų nėriniai jau gražiai tviska saulėje. Bet ne dėl grožio darbštuoliai naktimis pluša. Taigi kodėl vorai rezga tinklus?

Voras tinklams austi siūlų pasigamina pats. Jo pilvelio gale yra skystą voratinklinį šilką išskiriančios liaukos. Toks šilkinis siūlas ore sukietėja ir tampa stipria gija. Nors voro gijos plonesnės už plauką, tačiau tvirtesnės už tokio pat storio plieno vielą. Iš tokių gijų tinklą voras neria užpakalinėmis kojomis, kurios turi specialų nagelį ir į šukas panašius šepetukus.

Iš pradžių prie šakelės ar smilgos voras pritvirtina pirmosios gijos vieną galą. Tuomet, užpakaline koja atsargiai prilaikydamas giją, per žoles ar lapus skuba prie kitos smilgos ar šakelės. Tada giją ištempia, nuropoja iki jos vidurio ir šilkinio siūlu nusileidžia žemyn. Taip jis padaro tris pagrindines tinklo ašis, o nuo jų vidurio pradeda austi tinklo spindulius. Iš pradžių voratinklis būna panašus į daugybę per vidurį susikryžiusių šilkinų siūlų. Paskui voras keliauja tarp tų šilkinų siūlų ir sujungia juos gijų spirale.

Vorai audžia trijų rūšių gijas:

lipnias

purias

tvirtas

Voro pilvelyje veikia visas šilko fabrikėlis. Vorai turi net septynių rūšių liaukas, gaminančias skirtingų rūšių šilką. Tiek skirtingų rūšių šilko jiems reikia:

kiaušinėlių
kokonui
gaminti

tinklo
dalims
austi

grobiui
suvynioti

savo slėptuvėms ir
lizdams regzti

keliauti
pavėjui

Ši spiralė nepaprasta. Ją voras aplipdo smulkiais klijų lašeliais. Lipnios gijos padeda vorui gaudyti grobį. Baigęs megzti voras dažniausiai budi tinklo viduryje arba pasislėpęs po lapu ar šakele ir laukia, kol į tinklą paklius skrendantis vabzdys. Kai tik kokia muselė atsitrenkia į gaudyklę, lipnūs siūlai ją trumpam sulaiko. Atskubėjęs tinklo mezgėjas apraizgo savo auką voratinkliu, suleidžia jai paralyžuojančių nuodų ir virškinimo sulčių. Grobį voras sudoroja kiek vėliau.

Patys šie gudrūs vabzdžių medžiotojai prie savo tinklų niekada neprilimpa. Mat jų kojos riebaluotos ir lengvai slysta šilko gijomis.

IŠKELIAVO ...

Rudenėjant miškuose ne tik grybų pridygsta, bet ir uždera vėlyvos uogos. Kokios uogos tokiu metu nunoksta, sužinosi sujungęs gyvūno pavadinimą su žodžiu „uoga“ ir padaręs vieną žodį. Pavyzdžiui, KATĖ + UOGA = KATUOGĖ. Uogų pavadinimus įrašyk į laiptažodį. O iš raidžių, kurias užrašėi ant vyšnių, perskaitysi žodį. Tuomet sužinosi, kas, sunokinęs uogas, iškeliavo. Atsakymą įrašyk į atsakymų skyrelį ir pranešk LUTUTEI.

+ UOGA =

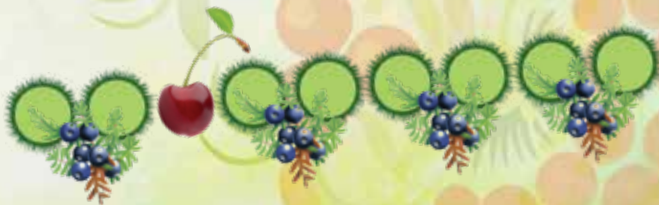
+ UOGA =

+ UOGA =

+ UOGA =

+ UOGA =

RUDENIUI ATĖJUS ...

TUTĖS
užduotėlė 2

Kai atkeliauja ruduo, gamta labai pasikeičia: daugelis paukščių išskrenda žiemoti į šiltuosius kraštus, kai kurie žvėreliai ima ruoštis žiemos miegui, mėsiai pradeda keisti spalvą ir mesti lapus. O kas nutinka kitiems augalams? Pirmiausia išspręsk kryžiažodį. Tuomet iš raidžių, kurios pažymėtos žiedais, iš eilės sudėliok 3 žodžius. Surašyk juos į langelius viršuje ir sužinosi atsakymą į klausimą, kas nutinka kitiems augalams? Jį įrašyk į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEL.

1. Kaip vadinamas augalas, kurio artima giminaitė yra gėlynuose auganti rožė?
2. Šio darželio augalo šakele per vestuves puošiasi jaunosios.

6. Kokia uoga skinama nudažo rankas mėlynai?

7. Šią oranžinės spalvos daržovę mėgsta ilgaausiai kiškiai.

3. Augalas, kuris nemaloniai dilgina.

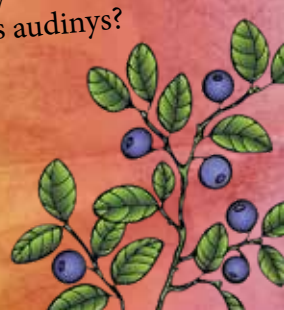
8. Koks augalas neturi žiedų, bet jų vis tiek einama ieškoti per Rasos ir Joninių šventę?

4. Kuo vardu gėlė, kuri anksti pavasarį miškuose pražysta mėlynais žiedais?

9. Kaip vadinamas mėlynžiedis augalas, iš kurio stiebų daromas audinys?

5. Augalas, kuris vasarą pirmasis sunokina raudonas uogas, panašias į braškes.

10. Šis augalas auga vandenyje ir žydi dideliais baltais žiedais.

Turi tūkstančius adatu, tačiau nesiuvinėja. Kas?

Ne, tai ne ežiukas. Įsivaizduok, miške pamatai nedidelį, tačiau labai drąsų gyvūną, kuris atrodo tarytum spygliuota pagalvėlė. Tik tam, kad jį pamatytum, turėtum apsilankyti Šiaurės Amerikoje, nes tai... **ursonas, kitaip dar vadinamas Šiaurės Amerikos dygliatriušiu**. Jis – naktinis gyvūnas, kuris puikiai laipioja medžiais, o kai reikia – geba apsiginti nuo tykojančių pavojų.

Ursonai gali sverti nuo 5 iki 14 kilogramų, jų ūgis gali svyruoti nuo 60 iki 90 centimetrų. Jų spalvos būna nuo tamsiai rudos iki juodos, o spyglių viršūnėlės baltos. **Spygliai – viena įspūdingiausių ursono kūno dalių. Tik įsivaizduok, jų vienas gyvūnas gali turėti apie 30 tūkstančių!** Prie odos spygliai prisitvirtinę lengvai, todėl kai šie dygliatriušiai susiduria su plėšrūnais, jie nesunkiai atsiskiria nuo gyvūno kūno ir lieka įsmigę užpuolikui – lūšiai, kojotui ar pumai – į odą.

Žinoma, ursonai nedalija savo spyglių kairėn ir dešinėn, todėl turi keletą būdų įspėti kitus gyvūnus: atsargiai, neįsiskurk! Vienas tokių būdų – ursono spalvos. Juodos juostos ant nugaros ir baltos spyglių viršūnėlės išsiskiria aplinkoje. **Kitas – įspėjimas garsu, tarškinimas dantimis. Jeigu tai nesusveikia, paskleidžiamas nemalonus kvapas, o spygliai iškeliami į viršų.** Tik tada, kai jau niekas nebe padeda, ursonas paruošia spyglius.

Tiesa, spygliai – ginklas, kartais galintis atsisukti prieš pačius dygliatriušius. Dažnas atvejis, kad krisdamas iš medžio graužikas įsiduria savo spygliu! **Nors ursonai yra žemės gyvūnai, tačiau gerai laipioja medžiais – dažniausiai norėdami išvengti plėšrūnų ir rasti maisto.** Tuose pačiuose medžiuose gaminasi ir lizdus, kuriuose veda jaunikius. Rudenį ir žiemą gyvūnai šoka poravimosi šokį, skleidžia įvairius garsus.

Poruotis ursonai pradeda keistu ritualu: patinas apšvirkščia patelę šlapimu. Patelės nėštumas trunka nuo 205 iki 217 dienų. Mažyliai gimta pavasarį arba vasaros pradžioje. **Dažniausiai gimsta po vieną jauniklį, rečiau – du.**

Šie gyvūnai yra augalėdžiai, todėl ir jų mityba priklauso nuo metų laiko. **Vasarą ursonai minta uogomis, šaknimis, lapais, žiemą – medžių žievėmis, spygliais ar pumpurais. Į maisto paieškas susiruošia dažniausiai naktį.** Šiltuoju metų laiku, kai maisto daug, šie dygliatriušiai jo suvartoja mažiau. Tačiau rudenį jie ima maitintis vis gausiau, nes ruošiasi žiemai.

Ursonams patinka būti vieniems, tačiau žiemą jie dalijasi urvu. **Viename urve įprastai gyvena iki aštuonių gyvūnų, tačiau kartais – net iki dvidešimties!** Kiekvienas Šiaurės Amerikos dygliatriušis gerai pažįsta teritoriją, kurioje gyvena, bet nuo jos nenutolsta. Nebent patraukia ieškoti tokių skanumynų kaip druska ar obuoliai...

Ką sako LAPAI?

Skrenda Tutė mišku ir stebi, kaip tai šen, tai ten vienas po kito krinta medžių lapai. Besileisdami žemėn jie kažką kužda, bet pelėdžiukė niekaip negali suprasti ką. Padėk Tutei sužinoti, ką sako lapai. O tau išsiaiškinti lapų paslaptį pagelbės trys gyvūnai, kuriuos turi įvardyti perskaitęs jų apibūdinimus. Gyvūnų pavadinimus po raidę užrašyk ant kiekvieno lapo.

Miško gyventoja, kurią visi laiko gudria.

Vandens telkinių gyventojas, kuris nugrauzia medžius.

Miškuose gyvenantis stambiausias Lietuvos plėšrūnas, dažnai vadinamas pilkiu.

Dabar kiekvienas lapas turi savo raidę. Užrašyk tinkamas raides ant lapų, esančių apačioje, ir sužinosi, ką sako lapai.

Atsakymą įrašyk į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEI.

Rūpestingiausi TĖČIAI

Gyvūnų, kaip ir žmonių vaikams labai svarbu turėti mamą. Mamų yra įvairių: vienos augina ir rūpinasi jaunikliais labai ilgai, kitos tik padeda kiaušinius, trečios rūpinasi susilaukti kuo daugiau palikuonių.

O TĖČIAI? Ką jie veikia gyvūnų pasaulyje? Daugeliu gyvūnų jauniklių tinkamiausiai pasirūpina būtent tėčiai. Taigi dėmesio! Susipažink su keletu pačių rūpestingiausių tėčių.

Jūrų arkliukas yra žuvis, tačiau savo vaikais rūpinasi – ne taip, kaip kitos žuvis. Arkliuko patelė leidžia ikrelius ne į vandenį ar ant augalų, o... atiduoda juos patinėliui. Specialioje odos sterblėje patinėlis nešioja ikrelius dvi ar tris savaites, priklausomai nuo rūšies. Ir tik išsiritę maži jūrų arkliukai išplaukia iš saugaus tėčio prieglobsčio. Tėtis labai rūpinasi ikreliais, net patikrina druskos kiekį vandenyje, kad šis tiktų mažiesiems jo palikuonims.

Nandu – strutinių būrio paukštis, gyvenantis Pietų Amerikoje. Jei būryje yra vienas patinėlis ir daug patelių, nandu nelabai išsiskiria iš kitų gyvūnų tėčių. Tačiau jeigu dėl kokių nors priežasčių patelė lieka tik viena, nandu ruošia savo draugei lizdą, kad ši patogiai padėtų kiaušinius. Paskui patinėlis juos peri ir prižiūri jauniklius. Nandu patinas gali sverti 40 kilogramų ir būti 150 centimetrų ūgio, tad jaunikliai už jo turbūt jaučiasi kaip už mūro!

Naujosios Gvinėjos varlės. Ne vieną rūpestingą tėtį aptiksime tarp varlių. Tačiau ypač stebina Naujosios Gvinėjos kalnuose gyvenančios dviejų rūšių varlės, lotyniškai vadinamos *Sphenophryne cornuta* ir *Liophryne schlaginhaufeni*. Mat jų patelės tik padeda kiaušinėlius, o toliau kiaušinėliais ir iš jų išsivysčiusiais jaunikliais rūpinasi patinėliai. Savo vaikus jie visur nešiojasi ant nugaros!

Humbolto pingvinas. Tai tėtis, kuris tikrai daug būna namie. Paukštis įrengia lizdą savo patelei, o šiai padėjus kiaušinius iškart pradeda juos perėti. Pingvinai peri pakaitomis beveik 40 dienų, paskui kartu rūpinasi pingvinukų maitinimu. Kol patelė jūroje ieško maisto, – o tai gali trukti kelias dienas ar net savaites, – patinėlis prižiūri pingvinukus. Vėliau viskas vyksta atvirkščiai.

Auksaspalvė liūtbeždžionė. Šie Pietų Amerikos primatai vieni su kitais elgiasi labai draugiškai. Jie laikosi grupėje, kurios narius paprastai sieja giminystės ryšiai, o jauniklius augina bendrai. Auksaspalvių liūtbeždžionių tėčiai, grupei keliaujant iš vienos vietos į kitą, nešioja jauniklius ant savo nugarų. Ir štai kodėl – kai beždžioniukai paauga, jų mamos tiesiog atsisako tai daryti, tad šis rūpestis tenka tėčiams.

METAS, KAI TUOKTUVES KELIA TAURIEJI ELNIAI

Ar lankeisi rugsėjį miške? Tokiu laiku smagu grybauti ir į krepšį krauti storakočius baravykus, raudongalvius raudonviršius ar geltonas voveraites. Bet ar pastebėjai, kaip miškas po vasaros nuščiuvo ir nurimo? Jau beveik nebegirdėti paukščių giesmių, žiogų čirpimo, įkyraus vabzdžių zvimbimo. Tik padūkėlis vėjas šiurena gelstančius medžių lapus, o girios aidi nuo grybautojų šūkavimo.

Tačiau tokia rugsėjo tyla apgaulinga. Kai leidžiasi saulė ir triukšmadariai grybautojai keliauja namo, miškai suaimanuoja. Čia, žiūrėk, vienur, čia kitur kažkas ima baubti. Net širpuliukai per nugarą perbėga. Paskui kažkas ima garsiai dejuoti. Gal ką bėda ištiko?

Tikrai ne! Taip triukšmingai tuoktuves kelia taurieji elniai. Galingai baubdamas patinas įspėja kitą patiną, kad tai jo teritorija ir tokiam nekviestam įsibrovėliui gali būti riesta. Garsiai riau modamas į draugiją elnias kviečia ir pateles. Visą naktį taip šie žvėrys šėlioja. Tik patekėjus saulei pamažu rimstantčius tauriųjų elnių tuoktuvių garsus nustelbia lapus gainiojantis vėjas, pamiškių keliais užiantys automobiliai ir laukuose burzgiantys traktoriai.

Bet ne tik elniai tokiu metu naktimis siaučia miškuose. Savo tuoktuves kelia ir pelėdos. Miško sutemų ramybę trikdo ilgesingai skardžiai švilpčios žvirblinės pelėdos ir baugiai ūbaujančios naminės pelėdos. Rugšėjo miškas budrus ir dieną, ir naktį.

Gyvojo pasaulio REKORDAI

Pats aukščiausias pasaulio gyvūnas – aišku, **žirafa**. Ši ilgakoję Afrikos gyventoja užauga beveik iki 6 metrų. Jos aukštį gali palyginti su dviaukščiu namu. Sveria ji taip pat nemažai: suaugę patinai gali sverti nuo vienos iki dviejų tonų, o patelės – per pusę

lengvesnės. Ir nėra čia ko stebėtis. Juk vien žirafos širdis yra 10 kilogramų, o kaklas – net 250 kilogramų svorio. Šios aukštaūgės liežuvis taip pat įspūdingo ilgio – net 45 centimetrų. Juo žirafos ne tik skabo aukštai augančių medžių lapus, bet ir išsivalo ausis! Ir tai dar ne viskas, kuo ilgakoję tave nustebins. Ar gali įsivaizduoti, kad jos žingsnis yra net 4 metrų ilgio. Įdomu, kiek kartų jis ilgesnis už tavo žingsnį? Kartais šios ilgakojės patiria nepatogumų. Kokių? Dėl ilgų kojų joms sunku susilenkti, tad kai nori atsigerti, turi jas plačiai išskėsti.

KLAUSIMAS

Kuris iš šių gyvūnų vienu šuoliu ar žingsniu gali įveikti didžiausią atstumą, palyginti su jo paties dydžiu?

- Žirafa;
- Afrikinis strutis;
- Varlė *Paedophryne amauensis*.

Afrikinis strutis

yra pats didžiausias šiais laikais gyvenantis paukštis. Jis gali užaugti net

iki 270 centimetrų aukščio. Strutis yra ir pats sunkiausias pasaulio sparnuotis – gali sverti iki 150 kilogramų. Dėl didelio svorio jis neskraido, tačiau labai greitai bėgioja. Stručiai geba skuosti net 70 kilometrų per valandą greičiu. Taip dumiant jo žingsnis gali prilygti žirafos žingsniui. Šis paukštis deda ir pačius didžiausius kiaušinius. Jo kiaušinis gali sverti ir 1,5 kilogramo. Viename stručio kiaušinyje tilptų net ir 30 vištos kiaušinių!

Mažiausias pasaulyje stuburinis gyvūnas yra musės dydžio **varlė** *Paedophryne amauensis*. Jos kūno ilgis tėra vos 7,7 milimetro. Varliukė gyvena Papua Naujosios

Gvinėjos atogrąžų miškuose ir slepiasi tarp nukritusių drėgnų lapų. Įžiūrėti maždaug žirnio dydžio varlytę tarp margų lapų plika akimi neįmanoma. Dėl

to ji buvo atrasta tik prieš 8 metus. Mokslininkai paėmė kuokštą lapų ir įdėjo juos į permatomą maišelį. Tuomet jie ir pastebėjo, kad kažkas tarp lapų šokčioja. Nors varliukė – tikra nykštukė, tačiau puiki šoklė. Ji gali nušokti net 30 kartų ilgesnį atstumą nei jos pačios kūno ilgis.

Stručio žingsnis bėgant yra 1,5 karto didesnis nei jo aukštis, o žirafos žingsnis trečdaliu mažesnis už jos paties aukštį. Taigi rekordininkė yra mažutė varlytė. Budama 7,7 milimetro dydžio, ji gali nušokti apie 230 milimetrų atstumą.

Tai gardus mūsų soduose sunokęs ...

Dosnus rudenėlis! Soduose nuo sunokusių vaisių ir uogų linksta vaismedžių šakos. Tai bus vitaminų visiems vaikams! Ypač gardus ir naudingas yra mūsų šalyje augantis vaisius. Jo pavadinimą sužinosi, kai išspręsi šią užduotėlę. Lentelėje surašyta daug vaisių, kurie Lietuvoje neauga. Atidžiai pažiūrėk į lentelę, rask jų pavadinimus ir išbrauk juos. Iš likusių raidžių ir perskaitysi labai vertingo lietuviško vaisiaus pavadinimą. Jį įrašyk į atsakymų skyrelį ir išsiųsk TUTELI. Ir būtinai valgyk daug lietuviškų vaisių!

M	A	P	E	L	S	I	N	A	S
A	O	C	I	T	R	I	N	A	A
N	P	E	R	S	I	K	A	S	R
D	B	A	N	A	N	A	S	B	B
A	U	M	A	N	G	A	S	Ū	
R	P	A	P	A	J	A	O	L	Z
I	K	I	N	K	A	N	A	S	A
N	Y	K	O	K	O	S	A	S	S
A	A	N	A	N	A	S	A	S	S
S	A	B	R	I	K	O	S	A	S

Šventė miške – miškininko diena

Ar žinojai, kad rugsėjo trečiąjį šeštadienį Lietuvoje minima Miškininko diena? Tai diena, kai prisimename ir pasveikiname žmones, kurie kasdien rūpinasi mišku. Šiemet Miškininko dieną minėjome rugsėjo 20-ąją.

Miškininkai – tikri gamtos sergėtojai. Jie ne tik sodina medžius, bet ir prižiūri miškus ištisus metus. Žiemą – rūpinasi, kad žvėreliai turėtų maisto, pavasarį ir vasarą – tikrina, ar jauni medeliai gerai auga.

Nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens miškininkai sodina medelius, purškia juos priemonėmis nuo žvėrių apgraužimo. Kai medžių užauga per daug, senieji medžiai yra retinami, kad jauni medeliai galėtų stiprėti ir augti dar aukštesni. Sveikuose miškuose gera gyventi paukščiams ir žvėrimis, o mes galime džiaugtis švariu oru bei gražia gamta.

Miškininkai taip pat padeda gesinti miškų gaisrus, saugo retus augalus, prižiūri pažintinius takus ir, žinoma – smagiai mini savo profesinę šventę.

Šiemet Miškininko dienos proga visoje šalyje įvyko daugiau nei 30 įvairių veiklų. Gyvūnų mylėtojai buvo pakviesti paklausyti baubiančių elnių, išlydėti žiemo-ti iškrendančių gervių bei sugalvoti vardą Pašilių stumbryne šiemet gimusiai stumbriukei. Mažylė gavo vardą Giesmė.

Tradiciškai savo profesinės šventės proga miškininkai surengė įvairių žygių ir ekskursijų po Valstybinių miškų urėdijos informacinius centrus, girininkijas bei medelynus – jų darbo vietas.

Pažintinių žygių dalyviams miškininkai papasakojo apie miško gyventojus, mokė žygeivius atpažinti medžius pagal lapus, spyglius ar žievę, net suskaičiuoti jų amžių.

O ar girdėjote ką nors apie miško terapiją? Šiomet Miškininko dienos dalyviai buvo pakviesti susipažinti ir su šia patirtimi bei patirti mišką kitaip – per penkis pojūčius: girdimus garsus, užuodžiamus kvapus, regimus vaizdus, prisilietimus ir net skonį.

Miškai valo orą, saugo vandenį ir ramina mūsų mintis, tad puoselėti mišką – ištis prasmingas darbas. Kiekvienas iš mūsų gali bent iš dalies pabūti miškininku – tiesiog gamtoje reikia elgtis atsakingai: nešiukšlinti, saugoti medžius, stebėti gyvūnus, kartu su tėvais ar klasės bendruomene pasodinti medelį.

Tad kai kitą kartą eisite į mišką, prisiminkite, kad kiekvienas medis, kiekvienas paukštis ir net mažiausias vabaliukas turi savo vietą šiame nuostabiame pasaulyje. Saugokime mišką – juk tai mūsų visų namai po žaliuoju stogu.

Iki pasimatymo miške!

Parengta pagal Valstybinių
miškų urėdijos informaciją

Valstybinių
miškų
urėdija
#DarbasKurįMyliame

Kaip smagu...

Rudenėlis jau atėjo,
Miške grybų užderėjo.
Kokius dėsi į krepšelį?
Nuo kurių bėgsi į šalį?
Jei pažįsti tu grybus,
Laikas traukti į miškus!

O tu ar pažįsti grybus? Juk kai kurie jų yra nuodingi, o į krepšelį galima dėti tik valgomus grybus. Perskaityk grybų aprašymus, pažiūrėk į nuotraukas ir įrašyk grybų pavadinimus į rutuliukus. Pradėk nuo rodyklės. Tuomet iš kitos spalvos rutuliukuose esančių raidžių perskaityk žodį. Tai ir bus užduotėlės atsakymas. Įrašyk jį į atsakymų skyrelį ir pranešk TUTEI.

Ne visi grybai auga miške. Nuo pavasario iki vėlyvo rudens žmonės renka pievose dygstančius grybus. Gal dėl to jie ir vadinami...

Pušnyuose auga ir vieni didžiausių kepurėtųjų grybų. Nors šie grybai yra valgomi, bet juos mažai kas renka. Kodėl? Turbūt todėl, kad jie keistai atrodo – jų kepurėlės nusėtos pakiliais žvynais. Džūkai, pamatę šį grybą, štai ką sako: „Žvynai budi, tai grybą reikia pjauti.“ Jei miške rasi grybą, ant kurio kepurėlės „žvynai budi“, nepraeik pro šalį. Tai malonaus kvapo ir skonio valgomas grybas, kuris vadinamas skėtine...

Nuo vasaros vidurio iki vėlyvo rudens pušnyuose geltonuoja nekirmijantys grybai. Jų pavadinimas yra toks pats, kaip ir pūstauodegių miško žvėrelių, kurie labai mėgsta riešutus. Kokie tai grybai? Ogi →

O kaip bus smagu, jeigu miške vaikštinėdamas aptiksi grybų grybą pulkaunyką. Tai tikras grybų karalius...

Ne mažiau apsidžiaugsi po drebulę išvydęs grybą raudoną kepurėlę. Jo net pavadinimas sako, kad gražuolio raudonas viršus. Koks šio gaudaus grybo pavadinimas?

O štai šie grybai dygsta miškuose, kur daugiausia pušų ir eglių. Žolynuose grupelėmis jie kelia oranžiškai rudas kepurėles nulinkusiais kraštais. Tai labai geri, valgomi ir mėgstami grybai. Šių grybų „mėsa“ ruda, todėl jie vadinami...

Kai kurie grybai didelėmis grupėmis auga ant gyvų ir negyvų medžių kamienų, stuobrių, o dažniausiai ant kelmų. Jų kepurėlės geltonai rudos, smulkiai žvynuotos, o koteliai kartais turi nukrintančius žiedus. Šio grybo pavadinimas panašus į žodį „kelmas“. Tai...

O jei kelią tau pastos grybas, kurio kepurėlė raudona su baltais taškeliais, jo nedėk į krepšį. Tai nuodingas grybas, todėl geriau tegu sau auga miške. Šio grybo paragavusi net musė mirė, todėl jis pavadintas...

„Lututės“ Nr. 245 užduotėlių atsakymai

1. Žirgelio labirintas
**BEVEIK 360
LAIPSNIŲ KAMPU**

2. Kas?
ŽIRNIS

3. Upės šarada
**GARAI, NARAI,
NAGAI, NAMAI**

4. Gyvosios gamtos
kryžiažodis
BIOLOGIJA

5. Gyvūnų ...
REKORDAI

NEžinojai?

**Vėjažuvės
kaulai žalios
spalvos**

ATSAKYMŲ SKYRELIS

Atsakymus galite siųsti ir
el. paštu zurnalai@lutute.lt

Vardas, pavardė

Adresas

1

2

3

4

5

PAUKŠČIAI ŠALIA MŪSŲ: ATRASKITE GAMTĄ SAVO KIEME!

Ar žinojote, kad Vilniaus parkuose gyvena dešimtys paukščių rūšių, kurias galite stebėti tiesiog pro savo klasės ar namų langą? Gamta yra arčiau, nei manote! Pristatome naują interaktyvią knygą **„Paukščiai šalia mūsų“** – tai puikus įrankis visai šeimai, vaikams ir pedagogams, norintiems pažinti sparnuotus miesto gyventojus: nuo visur matomų zylių ir žvirblių iki retesnių, paslaptinių pelėdų. „Paukščiai šalia mūsų“ – tai ne enciklopedija, kurioje sudėtos visos įmanomos rūšys. Tai **praktinis gamtos pažinimo vadovas**, sukurtas tiems, kurie nori išmokti stebėti pasaulį aplink save taip, kaip tai daro patyrę gamtininkai: klausantis, lyginant ir stebint metų kaitos įtaką paukščių elgesiui.

Lututės

2025 m. Nr. 9 (246)

Leidėjas – VšĮ „Lututės“ leidykla
Numerį rengė Romualdas Barauskas,
Erika Kairytė, Aušra Tamošiūnienė,
Inesa Oranskytė, VšĮ „Saulašarė“
Dizainerė Kristina Saveljeva
Viršelyje – rudasis lokys
Iliustracijos ir vaizdo įrašai: „Lututės“
leidyklos, Shutterstock, Freepik,
Pixabay, Dreamstime fotobankų
Mūsų adresas: 9-ojo Forto g. 32,
48196 Kaunas
Tel. +370 22 30 72, mob. +370 655 49 951
Tiražas – 2 500 egz.
El. paštas zurnalai@lutute.lt
Interneto svetainė www.lutute.lt

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Projekto „Moko vaikus pelėda“ įgyvendinimą (rubrikas „Pažink gamtą“, „Pėdsekys“, „Gamtos paslaptys“, „Idomūs gyvūnai“, „Idomūs augalai“, „Viršelio tema“ ir „Būdamas gamtoje“) 18 000 Eur suma remia Medijų rėmimo fondas.

Kuo ši knyga ypatinga?

Orientuota į artimiausią aplinką: knygos paukščių rūšys suskirstytos pagal tai, kur jas galite pamatyti – mieste, parke, kaime ar išvykose į mišką bei prie vandens. Knygoje rasite praktiškų patarimų, kaip įrengti lesyklėlę, kaip atpažinti paukščių giesmes ir balsus, ir kaip tapti tikru ornitologu mėgėju.

Atsižvelgiama į metų laikus: leidinyje atsižvelgiama į paukščių migraciją – sužinosite, kurie sparnuočiai pasirodo tik žiemą, o kurie peri Lietuvoje, ir kaip ta pati vieta atrodo skirtingais metų laikais.

Padedą atpažinti panašumus ir skirtumus: knygos tikslas – padėti pastebėti skirtumus tarp panašių balsų, spalvų ar siluėtų.

Skirta visiems: puiki priemonė šeimoms, mokytojams, mokiniam ir smalsiems suaugusiems, norintiems atrasti paukščius kaip gyvą ir nuolat kintančią pasaulio dalį. Ši knyga kviečia tapti aktyviais stebėtojais ir padeda pažinti gamtą iš arčiau.

Knygos išleidimą Visuomenės aplinkosauginio švietimo programos lėšomis parėmė Vilniaus miesto savivaldybės administracija, tiražas bus padalintas Vilniaus miesto ugdymo įstaigoms ir aktyviausiems pedagogams.

Lu tute

- IŠMANUSIS žurnaliukas
vaikams apie gamtą!

Jei **Lu tute**
tu skaitysi, mano
draugus pažinsi ir jų
balsus atskirsi!

Kiekvienne numeryje rasi
filmukų apie įvairius gyvūnus!

Prenumeruok
Lu tute
2026 metams ir
tyrinėk gamtą
IŠMANIAI!

IŠMANIUOTU

įrenginiu nuskaityk
QR kodą

ir atskleisk
gamtos paslaptis!

Prenumeruoti gali www.knygutes.lt
ir visuose Lietuvos pašto skyriuose.